

Høring av søknad om tillatelse til vannuttak fra Sokna for flomsikring av Hauge i Sokndal kommune, Rogaland fylke – Privat uttalelse Rune Søyland

Uttalelse fra Rune Søyland som privatperson. Beboer og grunneier langs berørt del av elva. Også medlem av Sokndal Jeger og fiskerforening, fiskeutvalget, medlem av Sokndal Venstre og siste 18 år ansatt i Ecofact på seksjon Vann og miljø.

Sammendrag av uttalelsen

Tiltaket har grove feil i utredningene/beslutningsgrunnlaget, noe som gir følgefeil i form av manglende avbøtende tiltak på de naturverdiene som vil bli hardest rammet av tiltaket. Det er foreslått et avbøtende tiltak som vil forverre de negative effektene av drift av flomtunnelen ytterligere, og som sannsynligvis vil være negativt for 99 % av elvemuslingbestanden i hovedelva. For forvaltningen som skal vurdere søknadene underkommuniseres de faktiske konsekvensene tiltaket vil ha på elvemiljøet, anadrom fisk og elvemusling. Svært sannsynlige problemer som vil øke som følge av tiltaket (økt sedimentering og problematisk vekst av krypsiv) vil generere omfattende drifts-/tiltakskostnader som ikke er tatt med i vurderingene. Verdien av vassdragets laksestamme kunne vært bedre fremhevet i søknad, og dette er i liten grad omtalt og vurdert i utredningene. Med en dramatisk situasjon for anadrome fiskestammer nasjonalt, bør Soknas stabile fiskeproduksjon de siste 20 årene trekkes fram spesielt, og tiltak som vil forringe denne unngås. At elva ved en restaurering av sandforurensning i nedre del har et potensiale for å 5-doble smoltproduksjonen totalt, samt at fraværet av fiskeoppdrett i sjøen gir Soknasmolten en naturlig mulighet til å klare seg i sjøen, gjør at elva og fiskebestandene her skiller seg ut fra den dystre utviklingen mange steder ellers i Norge. Fortsetter den negative utviklingen nasjonalt er Sokna en av få elver der både laks og elvemusling kan ha en framtid. Elvemusling har tidligere vært svært tallrik i elva, og bestanden er nå i gjenoppbygging etter sur nedbør og omfattende sandforurensning.

Truslene mot Sokna og fiskebestandene står i kø, herunder utrettelig innsats for å bygge ut vannkraft i den mest produktive av sideelvene, samt bestilling av mulighetsstudie for fiskeoppdrett i sjø fra kommunens side. Flomtunnel som presentert i søknaden framstår i tillegg som en trussel mot alt elveareal nedstrøms tunnelen, arealmessig en stor del av vassdraget. Ytterligere forverring framfor gjenoppretting av høy fiskeproduksjon vil bli resultatet ved bygging og drift av tunnel som i søknad.

Dersom flomtunnelen skal bygges som foreslått, på bortimot verst mulig lokasjon i vassdraget, er det helt nødvendig at det gjøres andre tiltak i tillegg slik at tunnelen kun benyttes ved høyere flomnivå enn planlagt. Konsekvensene for elv, fisk og elvemusling må anerkjennes, og tilstrekkelige avbøtende tiltak settes inn.

Utredningen gjennomført av NORCE LFI i 2023 er så vidt jeg kjenner til ikke lagt fram for eller gjort kjent blant kommunens politikere, den er heller ikke omtalt i søknaden. Rapporten står i referanselista for supplerende KU, men det er ikke referert til den i

rapporten. Flomtunnel på egnet sted lenger nede i Sokna, kombinert med en rekke andre tiltak knyttet til elv, bruer mm. i tillegg, er foreslått i denne utredningen. I tidligere utredninger er det også sett på flomtunnel i nedre del, men uten å se dette i sammenheng med andre tiltak. En slik tiltakspakke vil kunne løse flomproblemene og samtidig gi mange andre positive gevinster for vassdrag og fisk. I en slik sammenheng kan gjenåpning av Kryptevik være interessant, mens dette med omsøkt løsning vil forverre negative effekter i elva. Med en langt kortere flomtunnel vil en tiltakspakke med mange kilometer med tiltak i elvebunn og -kanter, naturreservat og broer trolig bli mindre kostbart enn den foreslåtte flomtunnelen ved Prestbrua alene. Tiltakene vil sannsynligvis kunne gjennomføres raskere, til glede for berørte beboere, virksomheter, vassdraget og sentrumsutviklingen.

Det vises ellers til notatet *Sokna flomtunnel – felles uttalelse fra Sweco og NORCE* (januar 2026). De to firmaenes uenighet rundt *sedimentkvalitet og -dynamikk* er her listet opp i noen kulepunkter. Med 25 års relevant arbeidserfaring og ca. 15 års erfaring med vannkraftsaker, elveøkologi mm. gir jeg min fulle støtte til vurderingene som her er gjort av NORCE. Omsøkt tiltak er bygget på Swecos vurderinger.

Det er videre i uttalelsen gjort noen enkle vurderinger, og pekt på noen feil og mangler i søknad og utredninger som kan være av betydning for behandling av saken.

Merknader til konsesjonssøknad

1.3.

Angående sandbekksand. Det står at *deponerte masser over tid er kommet ut i elva*. Tidligere var produksjonsprosessen på Sandbekk slik at all sand og finmateriale ble pumpet direkte ut i elva, mens «gråberg» ble lagret på land. Dette er viktig for å få forståelse for de ekstreme mengdene sand og finstoff som er tilført vassdraget over tid. Erosjon og tilførsel fra land har også forekommet og forekommer. Et annet sted står det også *sedimenter fra deponimasser*.

1.4.

Opplisting av store inngrep/tiltak, supplerer også med:

- Stengning av (hoved)løp til Kryptevik, ca. 1965 (eller kort tid etter).
- Store deler av Mydland (øverst i Ålgårdselva) er ellers tidligere myr som er blitt drenert og dyrka opp, elva her oppe skal også ha blitt senket inntil 4 meter. En slik stor endring i nedbørsfeltet må nødvendigvis ha påvirket avrenningsdynamikken nedstrøms.
- Store deler av sentrumsområdet er bygget i flomsona til elva

S. 9 nedre bilde

Deler av denne sand-/grusbanken ble fjernet i 2025, og ru erosjonssikring ble samtidig etablert på motstående side.

S. 10 øvre bilde

Her finnes de nedre gytearealene av en viss størrelse i elva (ikke fanget opp av habitatkartlegging i 2018). Videre nedover finnes spredt små felt med noe gyting, mellom partier dominert av sand og mudder. Fra Pitlingen til Kjellandshølen foregår det noe gyting til tross for sterk dominans av sand og finstoff. Elvemusling finnes også svært fåtallig her. Bildet er også relevant i forhold til kommentar til NiN-kartlegging gjort i 2023, se lenger ned.

S. 10 midtre bilde

Det er ført opp *sandtykkelse på 1-2 m enkelte steder*. Jeg vurderer reell situasjon til gjennomgående 2 meters tykkelse eller mer. Dette er viktig for å skjønne omfanget av forurensningen, men det sier også litt om mulig flomgevinst ved restaurering.

Det bemerkes ellers at den senkede sona fra Kjellandshølen til Spinnerihølen er levested for 98-99% av alle de kjente elvemuslingene i hovedelva. Elvemuslingene her står relativt dypt, og det kan ikke utelukkes at elvemuslinger finnes i dyp del av Presthølen nedstrøms planlagt flomtunnel.

s. 26.

Massene fra inntaksområdet og tverrslag planlegges i utgangspunktet deponert langs Fv44 – Ånasiraveien, sørvest for Stemmetjørna. Her er fylkesveien i nyere tid lagt om, og det er et søkk i terrenget

Det vises til store negative påvirkninger på Sirebekken som følge av den nevnte vegbyggingen. Et større tiltak ble gjennomført for å motvirke dette i 2024, men andre endringer knyttet til vegbyggingen har gitt problemer også i 2025. Trolig var belastningen med finstoff til bekken i 2025 så stor at gytingen ikke var vellykket. Sirebekken drenerer til Litlå og er en kort men svært viktig gytebekk for laks og sjørret. Ytterligere belastning her må unngås (og Fylkeskommunen må utbedre forhold rapportert i 2025 om dette ikke er gjort).

2.4

- Ikke nevnt økt sedimentering som ulempe.
- Ikke nevnt fare for at fisk dras inn i flomtunnel. Særlig aktuelt siden lokaliseringen er ved den alle viktigste standplassen for gytefisk, og like nedstrøms et av de aller viktigste gyteområdene i hele elva (*gyteområde i særklasse*, pers.medd. Helge Skoglund, NORCE).

- Ikke nevnt fare for endringer i hydrologiske forhold som fører til tap av gode gytearealer like oppstrøms inntaket.

2.6

Merknad til beskrivelse under Nasjonale laksevassdrag: «*det forekommer laks og sjøørret i vassdraget*». Dette er en svært dårlig framstilling av et laksevassdrag der bestanden/fangstene har vært blant de mest stabile de siste 20 årene i et nasjonalt perspektiv, og som med begrensede tiltak vil kunne bli ett av de aller beste små laksevassdragen nasjonalt i nærmeste framtid.

3.5

Elvemusling forventes ikke å bli påvirket negativt av tiltaket

Det er sannsynlig at det finnes elvemuslinger dypt i Presthølen, siden unge individer er funnet på grunnere vann nedstrøms denne hølen. Forekomsten mellom Kjellandshølen og Spinnerihølen står også uvanlig dypt. Dersom det finnes elvemuslinger i Presthølen (ut over de få kjente) er det stor sannsynlighet for at disse vil påvirkes under anleggsarbeidet. Store endringer i erosjons- og sedimentasjonsforhold kan ikke utelukkes å ha negativ påvirkning på den store forekomsten i nedre del av elva på sikt ved drift av flomtunnelen.

Det avbøtende tiltaket som vil slippe mer vann inn naturreservatet (Krypteviksvatnet) kan potensielt påvirke den store elvemuslingforekomsten negativt. Løpet har vært stengt i 60 år og har i den perioden fungert som et sedimentasjonsbasseng. Ansamling av mudder og sand er trolig stor, og det er kjent at det er dårlig vannkvalitet her knyttet til næringsstoffer/kloakk. Kjellandsåna er en «mudderelv» som er sterkt begrodd av vannplanter, etter en lang periode med funksjon som «sedimentasjonsbasseng». Å slippe mer vann inn i dette systemet, uten omfattende tømning/mudring i forkant, vil føre til økt utslipp av mudder, sand og næringsstoffer nedstrøms, med svært kort avstand til det aller meste av elvas elvemuslinger. Det er sannsynlig at dette kan medføre negative effekter på bestanden, som er i gjenoppbygging. At endringene i erosjon og sedimentasjon som følge av sterkt reduserte flomtopper kan påvirke elvemuslingene i dette området negativt uavhengig av dette avbøtende tiltaket kan heller ikke utelukkes. Selv relativt små endringer i hydrologiske forhold kan gi endringer i økologiske forhold, her er endringen stor.

3.6.1 Verneområder

Verneområdene er gitt *svært stor verdi*, som er korrekt etter utredningsmetodikken. Det er også lagt vekt på avbøtende tiltak i forhold til naturreservatet, men ingen slike rettet mot fisk eller elva ellers. Det bemerkes at naturreservatet står i en spesiell situasjon ved at det ble vernet midt i en gjengroingsprosess, og at fortsatt gjengroing og mangel på skjøtsel har gjort at den reelle verdien i forhold til verneformålet er redusert. Å sette inn avbøtende

tiltak der flomtiltaket gir størst negative virkninger anbefales – habitatforhold for ungfisk i hele elva nedstrøms tunnelinntak.

3.6.2 Naturtyper på land (gjelder også supplerende KU)

Det er i naturtyperegistrering (NiN) i 2023 registrert flere lokaliteter med naturtypen *A8 Åpen flomfastmark*. Dette er sand/grusbanker som i hovedsak består av sandforurensning og i mindre grad naturlig grus. Dette er delvis forklaringen på at det ikke finnes habitatspesifikke arter og heller ikke rødlistearter i disse. Det er uheldig om slike feilregistrerte lokaliteter får naturtypeverdi, siden dette er lokaliteter som bør restaureres og elvegrus tilbakeføres til elv og elvekanter.

3.7.2.1 Laks og sjøørret

Status og verdi

Med en *moderat laksebestand*..

Dette er nok hentet fra Lakseregisteret, som dessverre har en del feil og ikke alltid er oppdatert. I Lakseregisteret er det lagt vekt på *genetisk integritet*, som er ført opp som moderat for Soknalaksen. Samtidig er det under Påvirkningsfaktorer ført opp *Ingen effekt av rømt oppdrettslaks*, så her er det en logisk brist. Ingen til et fåtall oppdrettslaks fanges årlig, og svært få oppdrettslaks er observert ved gytefisktellinger. Lokalt er det kjent at begge de to variantene av Soknalaksen er bevart og har klart seg gjennom forsursperioden. En lang og litt slank variant kalles «Sandbekklaks», trolig tilpasset mange og vanskelige vandringshindre i Ålgårdselva, og en kortere og mer kompakt variant er trolig knyttet til de lettere tilgjengelige delene av vassdraget. Det er grunn til å tro at genetisk integritet i laksestammen er godt bevart, siden det sjelden forekommer oppdrettsfisk her, og at betegnelsen *moderat laksestamme* fort kan misforstås.

Sjøørretbestanden er vurdert som dårlig, uten klare forklaringsfaktorer.

Dette henger sammen med konkurranse med laks, og med situasjonen med mangel på skjul som forsterker konkurransen. Tiltak i sidebekker vil kunne bedre forholdene for sjøørret vesentlig, og det samme gjelder forbedring av skjultilgangen i hovedelva. Den nærliggende Rekedalselva, som har intakte forhold, har en svært god tetthet av sjøørret. Forekomsten av sjøørret er også underrapportert og offentlig vurdering har ikke reelt vurderingsgrunnlag. Dette henger sammen med plassering av elfiskestasjoner i hovedelva (oppfølging av kalking), manglende fangstrapportering ved fang og slipp (forbudt å avlive sjøørret siste år, mange fiskere unnlater å rapportere sluppet sjøørret), svært få personer som har fisket målrettet etter sjøørret, og nå siste år ingen som har fisket målrettet etter sjøørret (lav fangststatistikk). Tiltak med forbedring av skjultilgang vil

være gunstig både for laks og sjøørret, og negative effekter av flomtunnel uten avbøtende tiltak vil være negativt for begge arter. Det er gjennomført gytefisktellinger i 2014 og 2024, begge ganger for sent (nov/des) til å fange opp reelle tall for sjøørreten som gyter før laksen og normalt vender raskt tilbake til sjøen. Til tross for seine tidspunkt ble det i de to undersøkelsene registrert henholdsvis 657 og 252 sjøørreter. Tilstanden for sjøørreten er trolig bedre enn vurderingen i Lakseregisteret viser, og vassdraget er uten tvil også svært viktig for sjøørreten.

4. Alternative utbyggingsløsninger

Det stilles spørsmål om hvorfor NORCEs helhetlige tiltaksplan (2023) ikke er nevnt her. Det nevnes heller ikke at det har blitt vurdert tunnel til Hellevik/sør for Hellevik (ca. 400 m lengde).

5. Avbøtende tiltak

Avbøtende tiltak der mer vann ledes inn i naturreservatet vil forsterke de negative effektene av de sterkt reduserte flomtoppene når det gjelder erosjon og sedimentasjon, ved at en fordeling av vannet vil innebære en ytterligere reduksjon i flomrenskingen. Uten omfattende, målrettede avbøtende tiltak vil fiskeproduksjonen reduseres ytterligere i berørt sone.

Merknader til supplerende konsekvensutredning

S. 54. Påvirkning og konsekvens for laks og sjøørret

Forholdene når det gjelder skjul for eldre ungfisk vil ikke påvirkes negativt av at de aller største flommene blir redusert i størrelse.

Denne påstanden er ikke underbygget med relevante referanser. Det er heller ingen argumenter som underbygger påstanden, det tas med referanser og argumenter rundt andre forhold. Med en ekstrem forurensningssituasjon i form av mye sand og finstoff er evnen til selvrensing ved flom ekstra viktig. Selv uten forurensning bør en så ekstrem endring i vannføringsregimet gis svært stor negativ konsekvens. Erfaring fra vannkraftsaker viser at selv små reduksjoner i flomtopper kan gi store konsekvenser i vassdraget nedstrøms. Her er det snakk om en svært stor reduksjon i flomtopper, i et vassdrag som er sterkt belastet med sand og finstoff. Det er vanskelig å skjønne at noen med hydrologisk-/elveøkologisk kompetanse kan stå inne for en slik vurdering.

I supplerende KU er dette avbøtende tiltaket oppført:

For å hindre lokale negative effekter på laks og sjøørret ved Åmotshølen, vil områder som blir påvirket av graving, sprenging eller endret vannhastighet bli steinsatt med grov rund stein som er foretrukne leveområder for eldre laks- og sjøørretunger.

Dersom slikt tiltak gjennomføres må det unngås å tilrettelegge med skjul i næsonene til flominntaket, siden ungfisk her ikke vil ha mulighet til å komme seg vekk under bruk av

tunnel. Forbedring av skjulmuligheter andre steder i elva med behov vil være et bedre tiltak. Siden flomtunnelen vil kjøres (teoretisk) oftere enn ungfiskens livssyklus i elva varer, vil «all» ungfisk som lever nær inntaket kunne bli dratt inn i tunnelen. For fiskens del er det trolig en fordel at bunnen nær inntaket er «steril», mens det bør være god tilgang på skjul i litt tryggere avstand. Soner med mangel på skjul er godt dokumentert i Pulg et.al. (2023) og i tidligere habitatkartlegging.

Andre mangler i vurderingene

Hele strekningen Pitlingen – Kjellandshølen har mye krypsiv i dag. Tettheten varierer med vannføring og flomrensing. Økning til problematisk og svært kostnadskrevenende nivå å vedlikeholde er svært sannsynlig som følge av ønsket flomtunnel og kan ikke utelates i en vurdering av negative konsekvenser og driftskostnader knyttet til flomtunnelen. Kostnad for fjerning ligger i millionklassen, jf. NORCE rapport fra 2023. Nærliggende vassdrag med omfattende problemer er blant annet Mandalselva.

Figur 1. Illustrasjonsfoto som viser hva krypsivproblematikk er, her fra Mandalselva. Foto: NIVA

Islegging av elva er ellers nevnt som sjelden forekommende. Vi har bodd her i 15 år, og i den perioden har det vært islagt med trygg is å gå på fra Pitlingen til Kjellandshølen 3 ganger. Når det legger seg is her, gjør det også det i Litlåna oppstrøms planlagt flominntak. Som bildet under viser kan det også legge seg is ved relativt høy vannføring. Fra isen la seg nå i vinter til den gikk sank vann-nivået mer enn 100 cm mens det var islagt.

Sanden som viser i bildet under er ellers fra storflommen seinhøsten 2025. Ved vanlige årsflommer vaskes ikke sand ut av elv og elvekanter i dette området. Slik selvrensing vil gå tapt om flomtunnel etableres ved 110 m³/s.

Figur 2. Bilde fra Kjellandshølen etter ca. 20-årsflom på tampen av 2025. Hele sona fra Pitlingen til Kjellandshølen fikk tilført store mengder sand på begge elvekanter, noen steder i svært brede belter, andre steder i tykke ansamlinger. Denne typen flomrensning av løpet gir ikke synlige effekter på breddene ved årsflommer, og langsiktig effekt av «tapt» selvrensning må forventes å gi store negative konsekvenser for fisk og elvemusling, samt gi nye problemer som vil være kostnadskrevenende å følge opp med vedlikehold. Dette er grundig og troverdig beskrevet i Pulg et al. (2023).

Ulrich Pulg, Christoph Hauer, Stephanie Mayer, Espen O. Espedal, Christoph Postler. 2023. *Helthetlig tiltaksplan og klimasårbarhetsanalyse for Sokndalsvassdraget*. Norce LFI. LFI rapport 486.

Hauge i Dalane, 01.03.2026

Handwritten signature of Rune Søyland in blue ink.

Rune Søyland